

1. PORUSZENIE (76) sb n

-e- (75), -ę- (1).

o oraz pierwsze e jasne, końcowe e pochylone.

sg N poruszenie (35); -é (8), -(e) (27). ◇ G poruszenia (13); -å (5), -a (1) *Leop*, -(a) (7). ◇ D poruszeniu (4). ◇ A poruszeni(e) (7). ◇ I poruszeni(e)m (4), poruszenim (2); -(e)m *LubPs*, *BudBib* (2); -im *CzechRozm* (1); -(e)m : -im *MurzHist* (1:1). ◇ L poruszeniu (4). ◇ pl N poruszenia (1). ◇ G porusz(e)ń (4). ◇ A poruszenia (2); -å (1), -(a) (1).

Składnia przydawki dopełniającej równoznacznej z dopełnieniem sprawcy: poruszenie przez kogo (1).

Sł stp notuje, Cn s.v. poruszanie, Linde XVIII w.

I. Rzeczownik od „poruszyć” (21) :

1. *Wprawienie w ruch; motus Mącz, Calag, Vulg; agitatio Calag* (4) : *Agmen*, [...]. *Aliquando motum significat. Porużenie / porwianie. Mącz 5d; Bewegung. Porużenie. Motus. Agitatio Calag 86a.*

poruszenie czego (2): a gdy sie już blisko przybliżał czas vmęczenia/ poczęło sie oney wody porużenijé przez aniola dla świętego krzyża. *OpecŻyw 58v; WujNT Ioann 5/3.*

2. *Pobudzenie, zachęcenie, uaktywnienie, zmobilizowanie; affectio Mącz, Cn; tempestas Mącz; affectus, commotio, concitatio, impetus, impulsio, incitatio, indignatiuncula, instigatio, irritatio, motus, pathos, permotio, perturbatio Cn* (4) :

poruszenie czego (2): *Tempestats Metaph. Pobudzenie/ powstanie/ porużenie yákich wielkich rzeczy. Mącz 443d. Cf poruszenie czego do czego.*

poruszenie czego do czego (1): *Niepodobna bowiem tho iest do wiary/ iáką vim ma excellens virtus, confntanti omnium fama celebrata, ku porużeniu vmyśłów ludzkich do miłości cnoty. Phil I4.*

poruszenie czyje [= kto porusza] (2): *ludzie odrodzeni w przedsięwzięciu y spráwówaniu dobrych vczynekow/ nie tylko porużenie Duchá Bożego cierpią w sobie mimo włafną wolą swą/ ále też y lámi już máią chęć vprzeymą ku dobremu/ y czynią dobrze. WujJudConf 67; to co kiedy który/ chociaż y ieden z wiernych/ ciáła iednego duchownego/ vczyńił/ á vczyńił zá porużenim ducha BOżego/ z chwałą Bożą/ á z wiernych zbudówanim/ tedy sie to wśzyftko do iednego á tegoż ciáła duchownego wśzyftkich członkow ściága CzechRozm 190v.*

3. *Wywołanie, wzbudzenie [czego]* (3) : *ten świat okrągły iako kula/ każda rzecz na nim poydzie wípak iako rak/ [...] A wrzeć będzie iako w kotle/ ktori iakis chytri dyabeł [...] poddymać będzie/ w ludziech pobudzaiąc rozmaite rofterki ku gniewu y ku zawiści/ kroie dziwne ku pyłze/ [...] A tak y ine złoczyńftwa ku porużeniu nad nami gniewu miłego Boga LudWieś A4.*

a. *O procesach fizjologicznych* (2) : *vczyniż czopek ftwegoż plaftthu á włożyłz gi na nocz do macicze dla porużenia choroby przyrodzoney. FalZioł I 126d, V 59.*

4. *Naruszenie, uszkodzenie, zepsucie* (10) : *[woda anyżowa] W mor pita fercze pořila y broni od porużenia/ omdlewania broni FalZioł 11 3d, *7v.*

poruszenie czego [= co porusza] (2): *Ale ciała dobrej krwi á czyftich wilkořci/ y wmierney spráwie chowaiące sie/ nie łatwie przyjmuią porużenia: powietrza iadowitego/ ale mu řnadnie przeciwiáią sie FalZioł V 61, 1 95d.*

poruszenie czego [= *co jest poruszone*] (5): *PatKaz III* 102v; A kto tego [*gorzcycy z ciepłą wodą*] zámieřzka/ przyydzie mu mdłość oczu/ boleść: w wřzu/ guzy ná řzyi/ mozgu poruřenie *SienLek* 15v, 1v; rozum ludzki od zbytków tępieie. A to nadźwinyeřza/ że człowiek ná ten czas zda řię łobie namędrřzym/ kiedy náprořnieryzy: zda řię łobie namęźnieryřzym/ kiedy náłábřzy: zkad łátwie niedořtátek/ ábo poruřenié rozumu znáczyć řię może. *KochPij C2v*. Cf »poruszenie zdrowia«.

poruszenie w czym (1): Ale ieřtliby lekarřstwa ani pokarmu, albo picia niemogł zadzierzeć/ złe znamię ieřt/ á ieřth znak wielkiego poruřenia w ferczu dla iadu złego powietrza. *FalZioł V* 68v.

Wyrażenie: »poruszenie zdrowia« (1): Kthorym řpořobem á iakhim řloženiem řwem ty rzeczy z ziemie vřfle niemocam j poruřeniu zdrowia człowieczego pomagaią tho mařz pilnie obaczyć *FalZioł II* 3a.

W przen: *O dziewictwie Maryi* (1) :

Wyrażenie przyimkowe: »krom poruszenia« (1): criřtus nyeřzmyertelny wřzedł wzyuod panny maryey y uyřzedł czyało {wřzawřzy} krom znaku a poruřenyja zyuota panyenřkyego *PatKaz III* 102v.

II. Rzeczownik od „poruszyć się” (9) :

1. *Wykonanie ruchu* (6) : z prace ciężkiego wraczania: ciało řie trawi y wyřycha. Czáfem teź wtakowym poruřeniu/ źily płod trzymaiące rwą řie. *FalZioł V* 30; *LubPs E*.

poruszenie czyje w czym (1): O yeřzlycz řyą dzyeczyą maria ueřelyła bądacz wzyuoczye matky řwey O owřzky řzwyąta anna řporuřenyja dzyeczyączyja řwego w yey zyuoczye *PatKaz II* 80.

Wyrażenia: »poruszenie [czego] z miestca« (1): CZęřtokroć po porodzeniu/ albo po złęzeniu: wpadaia niewiařty w rozmagite niemoczy, Iako w febri w gorące [!]/ w puchliny ciała/ w boleřci řywota/ y w poruřenie z miestcza przirodzonego macicze. *FalZioł V* 26v.

»poruszenie (albo rozřtápienie) ziemie« = *terrae motus Mącz* (2): *Mącz* 51b; y ludowi inemu obiáwić řie raczył [Bóg] ná puřczy/ gdy dawał Zakon řwoy: ktore obiáwienie iáko řławne było/ tho řwiádrzy ono poruřenie ziemie/ trwogi/ błyřkáwice/ řtráchy/ y gromy/ ktore řie ná on czas przy podaniu dźiały. *SarnUzn C8*.

Szereg: »poruszenie albo rozřtápienie« (1): Chasmaticus, terrae motus, Poruřenie áłbo rořtápienie ziemie. *Mącz* 51b.

2. *Pobudzenie się, uaktywnienie się, zmobilizowanie się* (2) :

poruszenie ku czemu (1): Affectio verbale, Poruřenie ták ku zalu yáko y ku weřelu. *Mącz* 114c.

poruszenie czyje [= *kto jest poruszony*] (1): A dla więřřzego á rychleyřzego poruřenia řwego/ przecźcić łobye możeřz ono co Páweł s. piřze o przyřciu tego řędzyego w II. liřcie do Tefsálonicenřow *RejPosWstaw* [21²].

3. *Naruszenie się, uszkodzenie się* (1) : Zmiřuy řie moy miły Pánie wřłák znařz me trapyenyne/ Yáko w gniewye ma oko me dziwne poruřenyne [*conturbatus est in ira oculus Vulg Ps 30/10*] *LubPs H2*.

III. (41) :

1. *Ruch; commotio Vulg; concussio PolAnt* (9) : A wřzakoź ty to wycpoczytane rzeczy [*malowania, wyrycia na marmurze itp.*] ani znaczą czařow/ ani łátwie mogą odmienności poruřeń okazać/ iedno tylko zwierzchni habit/ to yest/ formę oznaimuią/ a łátwie řie popřować mogą. *KwiatKsiąź G4v*.

poruszenie czego (1): Ale y ona nauka piękna iest która fie około oquitości gwiazd poruŕzen/ wielkościach/ y roznościach obiera. *KwiatKsiąż* I3v.

W połączeniu szeregowym (1): Od Iehowy Ceweothá nówiedzán bédzielz/ gromem y poruŕzeniem y głósem wielkim/ wichrem y niepogodą/ y płómieniem ognia póżyraiącego. *BudBib Is* 29/6.

Wyrażenie: »głos poruszenia« = *hałas (1)*: Y wziął mię duch y fłyłfálem zá sobą głos poruŕfienia wielkiego [et audivi post me vocem commotionis magna] *Leop Ez* 3/12.

Szereg: »poruszenie i przemienność« (1): A zwałzcza świadomość o przirodzeniu rozumowi ludzkemu zgodliwa y prziftoina iest: [...] przes którą ony rzeczy ktore ná niebie y ná ziemi fą/ tak też poruŕzeń y przemienności prziczyiny y fkończenia poznawamy *KwiatKsiąż* I4.

Przen [w czym] (1) : wielebny Doktor Phárellus Francus [...] vczył że Duch święty iest poruŕzenie w rzeczách fтворzone/ á nie Bog z przyrodzenia. *WujJud* 262v.

a. O procesach fizjologicznych (3) : abowiem natura gdi poczuie wnątrz one [!] przeciwną rzecz [szkodzącą na żółdek] tedy chcąc ią przemoc poruŕza fie z wielkim gwałtem, w ktorim gwałcie y niemoc fie przeriwa, wżakoż vftanieli natura w onym poruŕzeniu gwałtownym iż nie przewedzie tego o czo fie pokuŕfá, tedy iuz ofthatecznie vpada y bywa zadufzona *GlabGad* K7v; *SienLek* 37v.

poruszenie w czym (1): z wielkiej á częftey pracze: kthora w niemoczy albo przy boleŕci bywa/ przychodzi poruŕzenie wielkie w cieie/ na doł wżytki rzeczy fpadzaiące *FalZiół* V 29v.

2. Aktywność, wzruszenie, namiętność, zachęta; affectus Mącz, Calag, Calep, Cn; incitatio BartBydg, Mącz, Calep, Cn; pathos Mącz, Calep, Cn; impetus, irritatio, perturbatio Mącz, Cn; concitatio Modrz, Cn; affectio, commotio, impulsus Calep, Cn; aculeus, compunctio, molestatio BartBydg; furor, passio Mącz; sensus Calag; agitatio, indignatio Calep (28) : aculeus, compunctio, incitatio, poruŕzenie, molestatio *BartBydg* 150; *KwiatKsiąż* C3v; K Tobie lámemu wołamy/ bo my pomocy w nikim infzym znaleźć nie możemy. Ciebie my żądamy y proŕimy fłkaiący/ á w tym to poruŕzeniu płáčzący/ w fmetnym á płáčliwym będąc padole. *ArtKanc* D4v; *Calep* 39b, 224b, 520b.

poruszenie czego (13): TEn kamień [smaragdus] iest póżyteczén [...] Iako o thym woyniech píŕze. Żądze cieiefney poruŕzenie vfmierza *FalZiół* IV 57d. Cf *poruszenie czego ku komu, Wyrażenia*.

poruszenie czego ku komu (1): A on j [pacierz] mowił wżyŕtek fplacem obfitem po Lacinié/ tak nabożnie tak ftecznie i ftkiém poruŕzeniem wnątrznóŕci ku bogu ileŕię zdáło *MurzHist* P2v.

W połączeniach szeregowych (2): A nadobnie Páweł s. zmyŕfa sobie nieiákie ciało/ ktore ma członki/ chuŕci/ wyŕtępki/ y rozliczne złoŕci/ á to káždemu z nas przywłázcza. Skąd y członki zowie zyemŕkami/ to iest poruŕzenie/ póządliwoŕci y niedofátki/ fprawy á złoŕci ciała/ álbo náture fłkážoney/ rzeczámí zyemŕkami fie bawiącey. *RejPosWstaw* [110²]v; dobry Sędzia [...] nie ma nic fądzić z boiáżni/ z miłóŕci/ s chćiwóŕci/ z gniewu/ z nienawiŕci/ z nádziefie/ bądż też z obłádzienia/ álbo s poruŕzenia iákiegożkolwiek vmyŕfłu fwego *Phil* L.

W przeciwstawieniu: »umyŕŕnie ... z nagłego myŕli poruszenia« (1): tákowe rzeczy zdadzą fie być mowione nie vmyŕŕnie/ ále ábo z potknienia ięzyká/ ábo znagłego myŕli poruŕzenia/ á nie vmyŕŕem przymawiánia ábo ffromocenia *ModrzBaz* 98v.

Wyrażenia: »poruszenie myśli« = *concitatio animi* *Modrz* (2): natychmiał w Padwi i wokolicznych kráiách/ gdzie się mogło tak pretko donieść/ dziwne się porużenie myfli ludzkich okazało *MurzHist* T2v; *ModrzBaz* 98v.

»poruszenie serca, serdeczne« (1:1): *Affectus, huius affectus nomen, Miłofierdzie* *Żal/ Porużenie ferdeczne. Mącz* [114]c; *Pathos, Latine Passio, perturbatio seu affectus, Ożałowanie/ á lutość y porużenie fercá. Mącz* 284a.

»poruszenie umysłu, umysłowe, na umyśle, z umysłu« = *imanimi Mącz* [*w tym: z czego (= z powodu czego)*] (1), *czego* (1) [*szyk 8:2*] (7:1:1:1): *Nigd Francifzku niemoże pana Iefufa Chriftuśa/ panem ferdecznie powiedziéć/ aléřz za pomocą ducha świętego/ a tak i ty miéi to vfaniéć/ że takie⁸⁰ ducha mářz/ gdyřłřtaką [!] chęcią i řtem vmyřłu twe⁸⁰ porużenim pana bogá wzywáć możesz. MurzHist* K; [*młodzieniaszkowie*] *vmyřłowych porużeń barzo nařladuyá/ y káždą rzeć zápalczywie czynią: ábowiem pożądlivości ořtre mayá KwiatKsiąř* C3v; *Furor, Wřćiekliwość/ Ořzálenie. Item furor, Porużenie áłbo nádchnienie/ vmyřłu. Mącz* 141b, 295d; *Gniew ieřł gwałřthowne porużenie vmyřłu z złey chćiwości/ prawie řie wydzyeráiąc ku pomřcie. ReřPosWřstaw* [110²]; *Calag* 86a; *Affectio – Wřzeliakie porużenie, naumiřzłegniewu [!], rádofřczy boiařny. Calep* 39b, 762b; *Do ktorey žáłořci [z powodu straty majętnořci]* *zwykło tho tym więřřze porużenie vmyřłu czynić/ gdy miłofnik Oycřzyny zá wielkořcią złořliwych á przewrotnych ludzi nie może cále oddáć powinnořci řwey Oycřzynie* *Phil* N2v, L.

Szeregi: »gniew, (albo) poruszenie« (2): *Aposiopesis, Zámilczenie* *gdy z gniewu/ áłbo z yakiego porużenia wřřřtkich řłów nie wymawia. Latine, Reticentia et Obtinentia. Mącz* 12d; *Calep* 527a. [*Ponadto w połączeniuy szeregowym 1 r.*]

»poruszenie a pobudzenie (*a. pobudka*)« [*szyk 3:1*] (4): *Impetus animi, Porużenie á pobudzenie vmyřłu/ řilnořć áłbo řilenie. Mącz* 295d, 281a; *Impulsus – Pobutka, poruřenie. Calep* 510a, 45a.

3. Rozruchy, niepokoje; tumultus *PolAnt* (4) : *w thym porużeniu/ Krol Ferdynand rořkazał řudu pořpolithemu w Tyrolřkim Grábřřtwie zbroynie do Eniponthu ćiągnáć BielKron* 226v, 199v; *Bo káždá bitwá boiownikow (bywa) řporużeniem/ y z vkrwáwieniem odzienia we krwi BudBib* Is 9/5.

Szereg: »trwogi i poruszenia« (1): *iuz od řlat nie mářł/ z dobrořci Bogá nářzego/ Ewánielium Pána Chriftuřowe w nářzey Polřzće zářřwitnęł/ řkutki řwoie okázuiąc: iednym będąc wonnořcią do řywotá/ á drugim zápáchem ná řmierć. Dla cřzego/ wřzczęły řię trwogi/ y porużenia NiemObr* 16.

*** *Bez wystarczającego kontekřtu* (5) : *Labefactatio, Zemdlenie/ Porużenie/ zniřzlenie. Mącz* 180b; *Mobilitas, Porużenie/ nieřtałořć/ ruchánie Mącz* [234]a; *Calep* 676a [2 r.], 785b.

Synonimy: **I.2.** *natchnienie, pobudzenie, podburzenie, poduszczenie, podřoga, porwanie, przyřudzenie, przywod;* **3.** *pobudzenie, wzbudzenie;* **4.** *zepsowanie;* **III.2.** *pobudzenie, skłonnnořć, wřruszenie;* **3.** *niepokoj, rozruch, zamieszanie.*

Cf **1. NIEPORUSZENIE, PORUSZYĆ**